

ТЕМА 1. ВСТУП

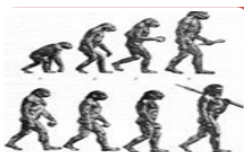
1. Завдання і структура курсу. Поняття людини як біосоціальної істоти.

2. Індивідуальність як феномен людини. Особа. Особистість. Персона. Громадянин.

1. Поняття людини як біосоціальної істоти

Незважаючи на достатньо тривалий історичний розвиток філософії, психології, соціології, юридичних та інших наук, де використовуються поняття «людина», «особистість», «індивід», «громадянин» (дані поняття є близькими, але не тотожними), дотепер усе ще немає єдиного, універсального розуміння даних термінів, існують різні їх доктринальні інтерпретації, що «вносить певні труднощі при їх використанні і застосуванні як у науці, так і на практиці».

З точки зору і повсякденного (побутового), і наукового (доктринального) мислення, поняття «людина» достатньо давно позиціонується у мисленні як неоднозначне. Уже в німецькій класичній філософії з'являється в розробленому виді поняття людини як родової істоти. Наголошується на тому, що поняття «людина» є подвійним: по-перше, за його допомогою ми мислимо про людину як про родову істоту по-друге, – як про будь-якого конкретного індивіда.

Міфологія

Людина – розумна тварина, наділена душею

Релігія

Людина – істота, що вірить в існування надприродного

Наука

Людина – істота, яка пізнає світ

Філософія

Людина – істота, що здатна бути мудрою

Сьогодні наближення до істини при з'ясуванні природи людини однозначно припускає бачення *багатомірності* цієї природи, врахування «тілесно-душевно-духовної організації» людини. Але зрозуміло, що шлях до істини при з'ясуванні природи людини має починатись із формування найпростіших, елементарних уявлень про людину як «вищий ступінь живих організмів на Землі». У першому наближенні (матеріалістичному) необхідно бачити, що людина – це «біосоціальна істота». Кожна – особливо доросла –

людина є учасником (суб'єктом) суспільного життя, «частинкою» соціуму. Тому вона являє собою істоту *біосоціальну*. Слід зазначити, що наразі при визначенні поняття людини поряд із традиційним терміном «біосоціальна істота» також часто використовується поняття «біопсихо-соціальна істота».

Природне (біологічне) у людині, у найпершому наближенні, – це її тілесний організм, тілесна оболонка. Тілесний організм, з яким пов'язані, приміром, такі поняття як «стать», «генотип», «опорно-руховий апарат», «кров», «легені», «серце», «мозок» – першооснова, матеріальна *передумова існування й розвитку психіки* людини, її *нейродинаміки* – вищої нервової діяльності: пам'яті, мислення, емоцій і почуттів, характеру, мотивації, волі.

Поведінкові можливості людини насамперед невіддільні саме від її *головного мозку й функцій*, які він виконує. Приміром, ліва півкуля мозку відповідає за логіку, розумну поведінку, права – за інтуїцію, емоції (інтуїтивну, емоційну поведінку). Саме *головний мозок* людини як певний біологічний субстрат – це матеріальна основа психіки. *Психіка* людини є властивістю, *функцією мозку*, суб'єктивним відображенням об'єктивного світу (реальної дійсності). З огляду на рівні психіки, її вищий рівень, властивий саме людині, утворює *свідомість* – вищу, інтегруючу форму психіки, результат суспільно-історичних умов формування людини в трудовій діяльності, у процесі її постійного спілкування з іншими людьми.

Що стосується власне *суспільного* (соціального) аспекту буття людини, його класичне істотне значення у контексті характеристики людини як такої відображає хрестоматійний крилатий вислів Аристотеля: «*Homo est animal sociale*», що означає «Людина – суспільна істота». Суспільство – середовище формування свідомості, мислення, інтелекту, почуттів людини. *Соціальну обумовленість* вищих психічних функцій людини доводить факт розвитку дітей, ізольованих від людей. Знайдені тваринами й вирощені ними («реальні Мауглі»), такі діти (4-8 років) повністю уподібнювались чотириногим. Зустріч цих дітей із людьми показала, що їх вже майже неможливо навчити навіть елементарним людським навичкам.

2. Індивідуальність як феномен людини. Особа. Особистість. Персона. Громадянин.

Соціальне в людині відображається поняттям «**особистість**». Сполучною ланкою між поняттями «людина» і «суспільство» є поняття особистості. В українській літературній мові при тлумаченні терміна «особистість» завжди наголошується на тому, що під особистістю насамперед слід розуміти конкретну людину у світлі характеристики її *соціальних якостей*. Особистість (як синоніми можуть використовуватись терміни «особа», «індивідуальність») – це: а) конкретна людина з погляду її культури, особливостей характеру, поведінки і т. ін.; б) людина як носій яких-небудь властивостей.

Нерідко поряд із поняттями «людина» і «особистість» вживається і термін «індивід». **Індивід** (або «індивідуум» – від лат. «*individuum*» неподільний) – це людина, що розуміється як самостійна істота, котра має розум, може розпоряджатися собою, але одночасно у зовнішніх своїх

відносинах вона є і носієм загальнолюдських достоїнств. Інакше кажучи, індивід – це одиничний представник людського роду, окремо взята *людина* безвідносно до її реальних антропологічних і соціальних особливостей. Людина, що народилась – індивід, але індивід, який ще не є людською індивідуальністю. Індивід стає **індивідуальністю** тоді, коли він перестає бути тільки «одиницею» людського роду і отримує відносну самостійність свого буття у суспільстві, стає *особистістю*.

Юридизація бачення *особистості* припускає її бачення як *людини*, що має у суспільстві автономне становище (статус) і відповідно до цього має певний комплекс прав, свобод, обов'язків. Тобто оскільки права і свободи людини являють собою її *можливу* поведінку, а «обов'язки» – *належну* поведінку, з огляду на зазначене і усе вищенаведене, можна говорити про те, що **особистість** – це людина, котра отримала розвиток у суспільстві, здатна до свідомої, вольової як можливої, так і належної поведінки.

Визначень поняття особистості існує багато. Кожне з таких визначень відображає особливості тієї чи іншої суспільної науки. Приміром, філософська наука звертає увагу на те, що особистість – це людський індивід в аспекті його соціальних якостей, що формуються у процесі історично конкретних видів діяльності та суспільних відносин.

У текстах нормативно-правових актів законодавець нерідко використовує і поняття «**громадянин**», яке вказує на належність людини на правовій основі до певної держави, на існування певного зв'язку (юридичного) між конкретною людиною (особистістю) та даною державою. Зазначений зв'язок відображає категорія «громадянство». Громадянство – передумова наявності у людини (особистості) *правового статусу громадянина* (без громадянства буде інший статус). Громадянство – це *членство* в державі як формі організації суспільства, певний *політико-правовий стан людини*. Тобто з огляду на термінологію законодавства (ст. 1 Закону України «Про громадянство України») громадянство являє собою стійкий правовий зв'язок людини (особистості) і держави, який виражається в їх взаємних правах і обов'язках. Таким чином, громадянин – це людина (особистість), яка має *громадянство* даної держави. Відповідна держава за формою правління є республікою. У монархіях терміну «громадянство» відповідає термін «підданство» (підданство – синонім поняття «громадянство» стосовно монархічних держав).

Сьогодні при визначенні поняття людини поряд із традиційним терміном «біосоціальна істота» нерідко використовується також термін «біопсихосоціальна істота», проте у змістовному плані їх характеристики збігаються. Під індивідом розуміється людина як відносно відокремлена соціальна одиниця певного соціуму. Юридизація бачення особистості припускає її розуміння як людини, котра отримала розвиток у суспільстві, здатна до свідомої, вольової як можливої, так і належної поведінки. Громадянин – спеціальна юридична категорія, яка вказує на існування у часі і просторі формально-юридичного зв'язку між конкретною людиною і державою.